

~~21st Dec. 1969~~
~~21st Dec. 1969~~
~~21st Dec. 1969~~
Dec. 1969

1

१
 शः ६
 प्रीजरोशावनम् ॥ २ प्रयोगेति इत्त्र पंचविकर्त्त्वं स्थितं वक्ता शहेतु कर्ता ॥ ३ प्रभिहितक
 तोर्भवनभिहितकर्ता ॥ ४ पंचति तत्त्वस्थितं तत्त्वकर्ता यथा पुरुषकरोति देवदा ॥ ५ हेतु कर्ता यथा
 जहृतिष्ठाय ग्रामं ग्रामयति शिख्यं ग्रामे ग्रामः ॥ ६ कर्मकर्ता यथा रवयमेव यत्पते चुलुवुद्धि ॥ ७
 प्रभिहितकर्ता यथा ग्रामं ग्रहतिष्ठुरुषः ॥ ८ प्रवतभिहितकर्ता यथा लोकः ॥ ९ यतो विस्तु नापकर्मस
 प्रयोगं गमिष्ठाता तातु ज्ञेयं कारकमादितः संज्ञाकां अद्विधं भेदाद्वयोविंशतिधायुतः ॥ १

प्रविधेति ईश्वितं ॥ २ प्रज्ञायितानीयितं ॥ ३ प्रकापितमृष्टकर्त्त्वं कर्म ॥ ४ प्रभिहितकर्म ॥ ५
 प्रवतभिहितकर्मचेति ॥ ६ तत्त्वेष्टितं कर्मयथा ज्ञानादतं भूतेमनुष्यः ॥ ७ प्रज्ञायितं यथा विष्णुभद्रयति द्वद्वः ॥ ८
 ईश्वितानीयितं कर्मयथा पापसंहायति तं ज्ञानाद्वयतिवाँकः ॥ ९ प्रकापितं कर्मयथाहाँ दोषिध

ल १

३

४

विविधमपादतंचलाचलंचैति चलमयमेव यथाधा वतोहस्तिनः पूर्वकुराधारकः १ अश्वचल
 मयादानं यथा वैतादवतदतिमुनिः चतुर्विधमधिकरणां अप्रतिभाषिकं के २ प्रीपस्त्रियिक उवै
 यषिकं ३ सामीषिकं रुतन्नालिभाषिकमधिकरणां यथातिस्तेषु विद्यते लैलै २ प्रीपस्त्रियिक
 मधिकरणां यथा अस्तेकटेदेवदतः २ वैष्णविकमधिकरणां यथावते शारदूलस्तिष्ठति ३ सामी
 अपादानं द्विधाचैवत यथाधाद अश्वतुर्विधः करोति कादकं सर्वतस्वातं अविवक्षया ३ ॥
 पिकमधिकरणां यथानयावस्तिद्योषः नदीतीरवसतीर्यर्थः करोति कारकमिति वृत्त्यस्माक
 तैव कारकं नवतिन्नुकर्मादीयरांक्याहं सर्वमिति तेषिस्तातं अविवद्याकर्त्तुं संज्ञाभ
 वतीतेषामषिकारकत्वं दिग्भूमिति ३

२

२

पयोगेष्यतः १ कर्तृकर्मयथा गमयति पुर्वं ग्रामं पिता ५ यज्ञिहितकर्मयथा घटः त्रियते देवदत्ते
न इश्वरस्त्रिहितकर्मयथा अप्तो दनं पचति सपकारः ७ द्विविधं कररां वाघमभ्यंत देवता एरीरावा
यावादन्यद्वाघम् ९ शदीशवयवास्त्रितमाभ्यंतरम् २ वाघकररां यथा यत्र लुनाति वृहीकर्मकारः
तत्र पंचविधः कर्ता कर्मसप्तविधं नवेत् कररां द्विविधं चैव संपुदलं द्विधासतम् ॥

अप्यन्यतदकरणायथा चक्रमास्त्वयं गृह्णति नरः २ विविधं संप्रदानम् प्रेरकम् ३ अनुमतेकं ४ अन्य २ नियकर्तृकाचेति प्रेरकं संप्रदानं यथा ब्राह्मणादिशात्तिथार्थिकः १ प्रनुमतेकं संप्रदानं यथा अतीतिप्रवेदक्रमसंलग्नदाति सत्यसुखः ३ अनिराकर्तृकं संप्रदानं यथा बुद्ध्योत्तमाय पुष्पेददाति सज्जनः २ प्रश्नी श्रीगणेशाचरणम् औत्तमाभगवत्तेवासु देवाम् ५

३

तृतीयेतिकर्मणोत्तीवापंचमीष्वरीचैतिति स्वोभवंतिर्तीयायथाचक्रे लादरं छिनतिहरिः पंच
मीयथास्तोकान्मुक्तः षष्ठीयथाद्यजस्यसंजानीते मित्रम् षष्ठीति संप्रदाने षष्ठीचतुर्थीतृती
याचैतिति स्वोभवंति षष्ठीयथापुरुषम् ग्रन्थदूसोदातव्यः चतुर्थीयथाद्यधितायान्तददति

३

तृतीयापंचमीचैव षष्ठीचकरणो विधाष्वरीचतुर्थीतृतीयासंप्रदाने तथा विधाइ पं
चमी एवल्लयादाने वर्तेते तत्त्वतोन्मयासप्तमीव्यधिकरणो चकारकस्यैव संगृहः ॥५॥

देवदतः तृतीयायथादास्यामालं दिशतिकामुकर्द्दि पंचमीति श्रूपादाने पंचम्यैव नवतिनान्मय
यानीपादवतराति क्षम्भः सप्तमाति ग्रन्थिकरणो सप्तम्यैव भवति नान्मयायथावृजेव सति क्षम्भः ॥६॥

३.

तत्रकर्तृदीतिश्चनिहितेकर्तृपूर्वमाभवतियथा योदर्नपचलिदेवदतः १ अनुभितिकर्तृदित
तीयाभवतिसायथालोकः किञ्चतेविद्मुनाष्ठीचयथावैद्मुवस्यवैह्मवेनवासेव्योहरिः २
तथेति अनुभितेकर्मण्डिपूर्वमैवभवतियथाविद्मुनाक्तेलोकाः अनुभितिकर्मण्डिवि

तत्रकर्तृव्यंभितिपूर्वमैवाविधीयतेतत्तीयाचायवाष्ठीस्मज्जाननिहितेदि
भार्धार्थतथाकर्मण्डितविभिन्निंविद्मुपूर्वकाः ३ अनुज्ञामयमांहित्यापंचमीसप्तमीत्या ५
तीयात्तीयाचतुर्थीष्ठीचतिचतस्वाभवंति द्वितीयायथाग्रामंगल्तिन्दः तत्तीयायथापत्रे
रासंज्ञानीतेविताचतुर्थीयथाग्रामायद्वज्जनिषुद्यः षष्ठीयथाग्रामस्पृहंज्ञादेवदतः ५ श्रीरम

इकुंड लायहिररायं कुंडहिररायं ईसिंहाम्बयम् ५ वृद्धस्य मूलं वृद्धस्तम्भं प्रदेवुप्ते
 इष्टनवास्तुराः प्रवास्तुराः एतत्र सप्तधाकर्मधारयः विशेषणापूर्वयद् विशेषापूर्वयद् २।
 विशेषणोभययद् ३ उपमानपूर्वयद् ईतुपमानोत्तरयद् ५ संभावनापूर्वयद् ६। प्रवधार
 तत्रादृधाचतस्रुत्यः सप्तधाकर्मधारयः सप्तधाचवहुवीहि द्विगुरुभावितो द्विधा ७०

रापूर्वपदम् तिसपृथक् कर्मधारयोभवति । तत्र विशेषणा पूर्वपदो यथा नीलं चतुर्तुत्यलज्जा
लौसलं विशेष्य पूर्वपदो यथा वैयाकरणाश्चासौ खस्त्रचिक्ष्मूर्वैयाकरणारवस्थादिः ॥ विशेष
होभययदो यथा शोतं चतुर्द्धं चरीतो छ्रम्भृत्युपमातपूर्वपदो यथा रंखइबनादुःशंखयां
इः र्भुपमानोत्तरपदो यथा पुस्त्र्यो व्याघ्र इव पुस्त्र्यव्याघ्रः ॥ ५ संभावना पूर्वपदो यथा गुद्दुइव

प्रथमासः विद्युतिसमासंहृष्टोपात् योठापुनः श्रद्धाविंशतिथातिसखे श्लीयतेन च मेदेन एव
विधोभवति लुणलुकेन च दिविधोभवति तत्र नित्यसत्तासोयथा प्रचुरः श्रान्तिसमासोयथा वा ८२
लराकेवलः लुणसमासोयथा कृतः स्मृतिः तः प्रलुक्तसत्तासोयथा केठेगंडा ॥८॥ तत्राब्धा

समासस्तद्वितीयितः कृतेच खायो भिधाय काः तैरायोनाभिसंबंधम् वंशन्यनिधा
य काः इष्टसमासाश्च संहृष्टोपादद्वाविंशतिथापुनः नित्यानित्यस्वयोगेन लुणलु
केन च द्विथार्ट ॥

तत्युरुद्योयथा पूर्वः कायस्य पूर्वकायः १ कृत्यस्माण्डितकृत्यस्माण्डितः २ शंकुलयाखंडः

५

त्रयोवादित्रः र्तु सह पर्वष्ठो यथा सम्भलेन उद्भूतः सम्भलो हृतस्तस्तः पूक्तसीव्यतिहर्षत्वं लक्षणो य
 थाके शेष्यके शेष्युपहीत्वाऽदेव द्वयुद्धे प्रवत्तते इति के शाके शेष्युद्धम् दिग्ंतरात् लैलक्षणो यथा द लू
 द्विरास्या प्रश्न पर्वत्याप्त्वा दिशो पदेत एतत्सेपं द्विरास्या पर्वो दिक् । संख्या पर्वो दिग्ः जुः स च द्विविधः
 एकवन्द्यावी अनेकवन्द्यावी चितिराकवन्द्यावी द्विग्नुर्येष्यावी शिश्रिंगानि समाहज्ञानिति द्विश्रिंगाम् ॥
 तेषां पुनः समासानां प्राधानं त्यज्ञतुर्विधम् ॥

८२

त्रयरात्म्लोकानां समाहरत्विलोकी ॥ अनेकवन्द्यावी द्विग्नुर्येष्याक्षिलोकाः उद्देश्यतुर्विधः
 समुच्चयः समाहरः ग्रन्थायः इतरेतद्योगप्रेतितत्र समुच्चयान्वाचयोः समासानासि समु
 च्चयो यथा देवदत्तेपचतियज्ञदत्तम् ग्रन्थाचयो यथा वटो निहामटगां चानय समाहरदं

५

वुद्धिःैश्वर्यधारसापूर्वेषदेयथागुणाएवधनंगुणाधनम्० सप्तथाचवहुव्वाहिः द्विष्टः१ वहुय
दः२ संख्यातरपदः३ संख्याभयपदः४ सहस्रवेष्टः५ कर्मवत्तिहस्तलक्षणदिङंतपालद्वारा प्रेति
सप्तथावहुव्वाहिभर्तवत्ति) तत्रद्विष्टेषदेयथाश्चास्तोवान्तरोयंश्चौ ठवतरोवदः१ निर्जितका ८३
मैथेनसः निर्जितकांमः२ उपनीतभौजनेयस्मैसः३ उपनीतभौजनो ग्राहकः४ निष्क्रातेजा

देहस्तुविष्टः तेषोऽव्ययीभवोद्दित्यामतः

नौयस्मात्निष्क्रान्तज्ञनम् नगादेष्वीति श्वेतवरैषस्यसः पीता क्रोहदि॒५ उष्णितौ विभवौ यस्मि
स्तु उष्णितविभवौ ग्रामः१ वहुपदेयथापरक्षमेराउपार्जिता॒॑६ संवदेयेनसः पराक्रमउपा
र्जितसंषदः२ संख्यातरपदेयथाउपदशान्मासिमैयुक्त्याः३ उपदशाः४ संख्याभयपदेयथाद्वै

यपदार्थानोयथारमलद्वर्गोद्दिष्टक्तरयद्युप्रधानएवविश्वंजंग्युव्ययीनावस्थिविधः ए
वपदार्थानेतत्तदपदार्थप्रधानः ग्युन्यपक्षार्थप्रधानश्चतितत्रप्रभासोपदाउपकुमसद्विती
योपथाशकप्रतितप्तीयोपथाउसतगंगदेशः २५तिसमासप्रक्रियासमाप्ताहैः ग्युष्टद्वितप्र
त्वयाद्विस्थिते सीमान्तेनिसामान्यवृत्तिभ्यव्यपसंज्ञः भाववाचकश्चतिविधस्तद्वितप्रस
मः ३प्रत्येकेषांपरस्यसमर्थानपदानोप्रधमादेवपदास्त्रपतेतत्रतामन्यवृत्तिः मत्तुपूल
वृत्तलचउरमरणपूर्वदृश्यत्तवलवृट्टिः १०वत्तृ१विनिः २पुरृ३मिनिः ४५प्रालवृ५५
श्याढचृ६५मिनिः ५श्यारकन्तृ१८प्रालवृ१८त्तल२०जलः २१श्यरा३२कन्तृ३२वृ३२पूर्व३५
इ३२५पाकृ४पद्म३८टिकृ८ट्टौरकृ३०श्यारकृ३८घृ३८वृ३८राय३५पजृ६५तृ११त्तृ३८

१८

द्वैययथासंखमपटहस्तशंखपटहेऽतरेतरयोगोयथा रामश्चलद्वाराश्वरामलद्वरागौपुधिष्ठि
रस्त्रभीमश्चन्यज्ञुनस्त्रयुधिष्ठिरस्त्रभीमार्जुनाः अनुव्ययीनावोद्दिविधः नामएवैयदोऽव्ययपूर्वा
त३ पदश्चेत्तिंचमामद्वैयदोयथाकिंचिद्गुणकंशाकंपूतिग्रुव्यवद्वैयदोयथाकुंभस्पसमीपैउप
कुंभमस्ययथाविभ्युधिहरित्यादितेकामितिषुनत्तेषांसमासानांप्राधान्तंचरुविध्यस्थात् पूर्व
पदार्थप्रधानः उत्तरपदार्थप्रधानः उत्तरपदार्थप्रधानः उत्तरपदार्थप्रधानश्चेत्तितसुरुद्वा
दिप्रधानः पूर्वपदार्थप्रधानः उत्तरपदार्थप्रधानश्चेत्तितत्रपूर्वपदार्थप्रधानोयथाप्राप्नजी
विकः उत्तरपदार्थप्रधानोयथारज्युक्त्यः कर्मधारयोद्दिप्रधानः पूर्वपदार्थप्रधानः उत्तर
पदार्थप्रधानश्चेत्तितत्रपूर्वोयथापुरुषव्येकमः परोयथानीलौस्पलंबहुवीहिद्विविधः अतया
पदार्थोन्यपदार्थप्रधानश्चण्डोयथाद्वित्ताः द्वितीयोयथाचित्रणुर्देवद्वाः द्वंद्वः उभे

स्वाच्छालः अठकृष्णायोवहुसंमतेभाष्टैस्वाच्छाठः इति नृपथापत्त्वान्वस्य संतीति कलि
नः वर्तिराः प्रारकृष्णायोवहुसंमतेभाष्टैस्वाच्छाठः इति नृपथापत्त्वान्वस्य संतीति कलि
शीतं न सहते शीतालुः उम्मालुः न प्रालुः वृलो यथा बलेन सहते वृलोः ऊलो यथा वातानं
स मृहः वानूलः प्रारकृष्णायोवहुसंमतेभाष्टैस्वाच्छाठः जनपदेन स्थितिवाते जानपदः
व्याकरणधीते वेति वावेयाकरणः क्रममधीते वेति वाक्रमकः पदकः खड्यमया प्रियेण हृनां
भवतं दोत्रं प्रियेण वीतं मौद्गुनं कौदूनीरां प्रारकृष्णायोवहुसंमतेभालुः वैदे
हः इज्जयथादशरथस्यापत्त्वं पुमान् दशरथिः फक्त्यथान्दुस्यापत्त्वं पुमान्नाडयराः।
गंगायां प्रपत्त्वं पुमान् गंगारोयः वैनतेयः अंजनेयः अर्पकृष्णाच्छटकायापत्त्वं पुमान् चाठ
कैरः एरकृष्णागोधायापत्त्वं पुमान् गौधैरः प्रारकृष्णागोधायापत्त्वं पुमागोधारः य

ग्रन्थ-उर्द्धं पंचमं चराम् ५ वर्ष २५ वसुन्धितमपर्कक्त्यपूर्णपशेशः ४६८ शोयर्वजानी
 यर्वद्वयसवर्वमावर्दद्वृत्त्वृ५० जयप५२ चक्रप५३ स्मादिसतुष्यया गुरोऽस्यास्तीतिगु।
 रावान् रुग्नावतीजुलावत्तलचयया द्वारस्यास्तीतिद्वडलः वसेक्यतेवसलः इलच्य
 याकेनोपस्यास्तीति पैनिलः तु दिलः शयया लोमान्तस्यसेतीतिलोमशः नययावामोः
 स्यास्तीतिवामनः रायया प्रश्नास्यास्तीतिप्राज्ञः स्नाहः ४७८ चृष्टिरस्यास्तीतिवार्तः अच
 मध्यादेताउन्नताऽस्यास्तीतिदंतुरः रयस्यामधुः प्रस्यास्तीतिमधुरः वययाके राऽस्यास्तीति
 कैशबः वलचयया जोऽस्यास्तीतिरुखलाऽनिर्ययधनस्यास्तीतिधनीइकन्तययाधा।
 नमस्यास्तीतिधनिकृः विजि येयायणोऽस्यास्तीतियशास्त्रीमायावी मध्यावी द्वयवो प्रस्यया
 उर्णोऽस्यास्तीतिआयोग्युः एतनिवद्यावग्नामस्तीतिवाज्ञी ग्वालचययायौ वहुसंसतं भाषते।

वा३

टः जातीयः हयवह्यया कुरु प्रमारणस्य उरुद्यवं हव्वच्यवया जनुप्रमारणस्य जानुद
 द्वै मार्गाचयया श्रास्य प्रमारणस्य श्रास्य मारात्मयप्रयया पंचवयवायस्य तसंचतयं।
 त्रृ. ठक्यया द्वादेतिपुत्रः दौरिकः मधुनाजयतिमोष्टिकः दध्वासंस्कातं दधिके मदीचिनसंस्क
 तं मारीचिकं इति सामान्यवर्त्तिस्तद्वितप्रस्यां समाप्ता ॥० श्रुष्टाव्ययसंज्ञतप्रस्ययः तमुल् ॥
 चतुर्थं प्रधुनाऽद्वनीर्धदपहिलईह ॥ श्रुतटप्रार्थमुरै ॥ प्रस्तातिश्च वसु ॥ उत्तरै ॥ प्ररिदृश्वस
 मसत् ॥ एघविर्ह घरैराघसु ॥ श्रुतसुचरैर्ह प्राति ॥ दिनैर्ह रिषुतिलभ्यानप्रस्त्रासुर्व
 श्राहिर्ह ॥ प्रधारैर्ह ध्यमुजरैर्ह मुइर्ह धराधारैर्ह प्रमुखतिविंशतप्रस्यया तमुलप्रयया व्यमा ।
 द्वितीयस्मान्तः श्रुमुस्मादत्तरेतस्मादितः परस्मायरतः श्रादावादितः चतुर्थयातस्मिन्नितित्वः
 यत्र श्रुतप्रधुनायया प्रसिद्धालै श्रुधुनाऽद्वनीयया श्रस्त्रिकाले इदम्नी तदनीदाययासर्वे

यथा हृत्या प्रसंपुमान् द्विष्यः स्वप्नाकुलस्यापसंकलितः एष प्राकौर प्रसंपुमान्
कौरवः यत् प्रथा मृदुभौमृहेत्यः उत्स्यः देखः इन् यथा उदूतो गंधोपस्य सुकुंधिः
पूर्णिगंधिः सुगंधिः इति च यथा कैसुमान्यस्य संज्ञाता लिङ्कुरुमितो वृक्षः भूनद् यथा पु।
म्बमेव धनुर्यस्य सपुष्मधन्वा छट्टवृद्धो अस्यासाद्यौधी च एष यथा कैरोनवितः कै
एतच्चः चरा पूर्यथा दर्पेण वितः दर्पेण चाः इव न् यथा सवेषामति शयेन प्रियः प्रेषः मे
ष्टवरिष्टः वहिष्टः गरिष्टः वर्धिष्टः द्रविष्टः स्यविष्ट इव हत् यथा अस्त्रियेन प्रियः प्रेषान्
जारीयान् तरपूर्यथा अस्त्रियो रत्निरायेकुमारः कुमारतमः तमपूर्यथा अप्यमन्त्रो रत्नयेन
पदुः पदुतमः कल्पयथा ईषदसमाप्तः इंद्र॑ इंद्रकल्पः देशोपथा ईषदसमाप्तः पर्वतः ई
पर्वतेश्वरः देशीपरयथा ईषदसमाप्तो रजारजदेशीपः जातीपरयथा पदुः प्रकारः प

४

हिमाहि ग्रामत् धायथा कति प्रकरण कति थाध्य मुन्नयथा एक हया कुस्ते राक अमृध मुन्नय
 पादि प्रकार है धंडै धंडै धाइ हिप्रकार है धावै धा ग्रामयथा विरंतर मेव चिरंतर मेव चिरंतर
 रमुतरां प्रतित रामृत्यव्ययोव्यास्तद्वितः प्रप्य नाववाचक रत्नद्वितौ पथा लैतल रमनिः
 निचर्वद्यज्ञपयत इय गठक उपर्युक्ते प्रदृष्ट पुरारै पुदीतिद्वादश प्रसया लयथा यो भी
 वः पद्मतल यथा पदो भीवः पद्मतल दुता इमनियथा पूर्यो भीवः प्रथिमा मूर्दि मालविमा
 व्यन्नयथा दृष्ट स्यभावः दार्ढ्र्यमैतस्यभावः श्वेत्यसौभाजयेयन्यप्रासेनस्यभावः सेयं यथा
 सख्युभीवः सख्यं ठक्कपथा कायेभीवः कायेयेज्ञानेयेयक्यथा वहस्यते भीवः वाहस्यप्यस्यप्रा
 जायस्यैरोहित्ये प्रदृष्ट पथा प्रस्तुतस्यभावः ग्राम्यं उद्धुस्यभावः श्रीयुक्तो मारं प्रैरम्भं पूरा

५

३४

अथाप्रवेस्मित्वं वस्त्रैपस्तत्यारिद्यथापास्मित्वस्त्रपणरित्व

१०

परस्मैपदसंज्ञकानामास्तेपदसंज्ञकानांचत्रीशित्रीशिवक्तात्तित्रयः पुरुषाः प्रथममध्य
मोत्तमसंहकाभवंति इति एकदिवहु संज्ञानियदात्यैकैशस्तित्तिष्ठाप्त्युत्त्विष्टुप्त्येष्वैकै
काम्पिलोकवक्तव्यनानिदिवचनवहुवचनानिभवंति परस्मैकर्त्तिरिज्ञेयनभावेतापिकर्मणिशिपरस्मैप

१०

परस्मैचास्तमनेभागोवचनानिविधाविधाविधयस्तपुरुषव्याजेयाः प्रथमोत्तममध्यमाः ऐरे इति
कदिवहु संज्ञानियदात्यैकैशस्तित्तिष्ठाप्त्येष्वैकर्त्तिरिज्ञेयनभावेतापिकर्मणिशिप्रथमात्तु
विष्टुज्ञेयनभावेकर्त्तिरिकर्मणिशिधातोदकर्मेकाभ्यावै प्रथमेकवचनस्तथा १५

क.

देवकर्त्तिर्येव प्रथमं प्रयोजत्यस्त १५ धातोदकर्मेकाभ्यावै प्रथमेकवचनस्तथा भावेः कर्मेष्वातो एस्त
मेवदेव प्रथमपुरुषैकैचनमेवभवंति यथा धीयतेदेवदत्तेन १६ सकर्मेकाभ्यावै कर्त्तिरिस्त
तमास्तमनेकर्त्तिरिसकर्मेकादकर्मेकाभ्यावै धातो एस्तमनेयदेवदत्तेन वियथाघटकर्त्तिरिस्त

१०

कथानिहस्तम्भावः चैहायनं दीवतं मार्देवगौरवं पुरुष यारमराष्ट्रस्य भावः रामराष्ट्रीयकं स्वास
नीपकं सूख्या चापे कंपृति भाव नाचकस्त्रित प्रस्त्रयः १३ श्री अति प्रस्त्रया तिपूसं लिति पृथक् स्थानि
प्रवस्त्रमहते भ्राते चृते संश्वाये छेएव हे महे तिङ्गाचनवपूर्वाद्वादेशावयोद्धावरस्मै यदमास्या
तमिस्य स्यार्थः तिकार्दिनवशत छाट प्रस्त्रया अत्येकादरथा परस्मै वर्द्धमवति जानवास्त्रतेपदमि

तामास्याव्ययना बाख्य द्विविधुत्रिलोमा पदनां तु समर्थानां प्रथमा द्वा प्रस्त्रयते १२ श्री
तिङ्गाचनवपूर्वाद्वादेशावयोद्धावरस्मै पदमास्यातं तिङ्गानवास्त्रतेपदं १३ श्री ॥

तस्यार्थः तादीति नवशान चकान वौचैत्येकादरथा श्वस्त्रतेपदेषु ते परस्मै वास्त्रतेना गौवच
नानिचिथा विधाय सुपुरुष्य आज्ञेया प्रस्त्रममध्यमे तमाश्यस्यार्थः १३ ॥ २४ श्री श्री रामराम

रीहिकर्मकानंथात् तूनोप्रधानैकमशिलिङ्गितिङ्गितिप्रथमाभक्त्यप्रधानैकमेणाप्रथमाति
इन्नाभिहित्वात् द्वितीयारंपतेतिङ्गितिकर्तृष्ठमेणाप्रथमातिङ्गनामद्वितीयाहेतुकर्मेणितिज्ञी
यातिङ्गनभिहित्वाद्यथानीयतेऽजादेवदेतेनग्रामेदुक्तदेनामप्रधानैश्चविङ्गनिधीयतेया

अहमावांवप्लेभिस्तमोनान्यथामतः ग्रन्थथाचप्रहसेत्यात्मन्येऽहंचमोद्देशे
यादुद्यतेगोर्णीपालेनद्वीर्याच्चतेरज्ञावास्त्ररोनकंवलमित्यादिरायतथातोःयःकर्तोकर्म
भृतः सरवतिङ्गनिधीक्षेयथागम्यतेरज्ञाभृत्योग्रामंवोध्यतेषिव्यः शास्त्रेन्द्ररात्यादि। गुरु
प्रयोगवशाद्येयम् १८

पतुकर्मसिनिर्दिष्टुकियतेत्सकर्मकालमैरिक्षकमेकादेवधतोरजनेपदंभवतियपालोकः
क्रियतेविद्युताऽनाम्नैवेत्तिनामपदेरेवप्रथमपुरुषः संयुज्यतेयथाजयतिहरि त्वमितिलंगु
वापूवमित्येभिस्त्रिभिरेवमध्यमपुरुषः प्रकुञ्जतेयथास्तेजयमिपुर्वांजयथः पूर्वजयथ॑१८५

सकर्मकामेकाद्वलोः कर्तेरिसमृतमास्त्रेभुक्तमैरिनिर्दिष्टुकियतेत्सकर्मकात् ॥
नाम्नैवसंवियोक्तव्यः प्रथमः पुरुषोनवेत्त्वपुवांश्यमित्येभिस्त्रिभिरेवतुमध्यमः ॥१९
मिति श्रहमावांवमित्येभिस्त्रिभिरेवोत्तमपुरुषः प्रयुज्यतेयथाऽहं जयमिप्रावांजयावः वयं
जयामः श्रुत्येति प्रहासेत्तमपुरुषमध्यमपुरुषयोक्त्यवेन पूर्वेन पूर्वयोग्याभवतियपालं म
त्वैरहेभ्नोक्त्वसेऽतिपूर्धानेकमर्शीन्यादेलोदीनाहुदिकर्मणामप्रथानेऽपुरुषादीनां रायतेकर्तेरिकर्म

श्रुप्रिम्नवाचकः कृष्णस्य एव सकर्मेकाह्वातोः कर्मणि भवत्यकर्मेकाभ्यवेभवति कर्मणि यथा
देवदते न तीसमस्मुद्रः भावेयथा देवदते न भूतं कृष्णाश्वलार्थाश्वसकर्मेकाह्वातोः कर्मणि भ
वेत्यकर्मेकाभ्यवेऽनीयरथत्वाप्यरवलेव चः पुजितिपृत्याः प्रध्येव कृष्णसंज्ञाः प्रकीर्तिताः
इतितेचोच्चेत्व्यप्याभो चुंयो गयो नौक्तव्यः अद्वेददते न देवदतस्य वातव्यप्यासेवितव्यः

विषुगत्यष्टकादिभ्यः तथावैवापिकर्मणि प्रकर्त्तव्यस्मृत्यन्तावर्तते
कर्तैव्यः हर्तव्यः इत्याद्यनीयरथाकररारीयं स्वर्णरारीयं यद्यथा देवप्रायं ज्ञेयमित्यादिकर्त्तव्यथा
स्त्वः शिष्यः कृष्णः च श्वः भूत्यः इत्यादिराप्यद्यथा कायं नेत्यभाज्यवाच्यमित्यादित्वल्पयास्त्वेनक
तु शक्यः सुकरः दुःखेन त्रियते दुष्करः दुर्लभः इत्यादिषु चक्रपाण्यक्त्वादीपतिसदनं कृष्ण

भूयस्तप्रसयः कृतस्त्रियपिवर्ततेभावेकर्तृकमैरस्तजवल्लुटक्तिन् घुजोभावेयुजकारोडचा
नुवरीगताः कृतस्त्रसयाः भावकर्तृकमैसुभवंतितत्रभावेऽच्छप्रपत्सुटक्तिन् घञ्जयन्मुकारः श्र
इद्दृश्येतेप्रसयाभवंत्यव्यपथाचयः नयः क्रमः कृपः इत्यादिपुर्स्ये वभूयप्रसयानिकरः दरवदः
हरः प्रभवः इत्यादिपुर्स्येवत्तिन्यथाकसिः बुद्धिः सिद्धिः पुणिः चक्षिः प्राप्तिः इत्यादिप्रियं घञ्जय

कृतस्त्रियपिवर्ततेभावेकर्तृकमैरलिः पूजवल्लुटक्तिन् घञ्जभावेयुजकारोडचानुवरी
ताः २०

पापकः रागः भावः पादः पोगः स्तर्षः स्तंदः इत्यादिपुर्स्ये वपुव्यपथाचेतनाष्टेदनामेदनाखाद।
नामनाभवनाइत्यादित्तियांश्चकारप्रसययोग्याचिकीर्णजिग्मियाचिकिसाचुभुद्वाचिव
द्वाजित्तासाइत्यादित्तियामहयथाउपयाम्भिर्व्याजित्ताभिदाहिद्वाजटाइत्यादित्तियांश्चयथाए

१३

अपकर्तृरिवाविनः क्षम्यत्यवाऽच्यंते इसुचत्तवतुच्चिवृत्तविक्षिप्तिरच्याकन्तल्युणि
म्बद्दुकारः श्रेणउक्तउक्तवृत्याद्याः कतैरिभवंति इसुच्यप्याग्रलंकरिस्मृत्तं
वसुयेषागतवान्हक्तवान्विच्यप्यथासुकुददातीतिसुदामात्तद्वयप्याकर्त्तोहतोक्षिप्

१३
इसुत्तवतुच्चिवृत्तविक्षिप्तिरच्याकन्तल्युणिवृक्तउक्तवृत्तका
द्यप्यकर्त्तरिस्मृताः २२भावेचौतरकालेस्यपृत्तमन्त्काः पूर्वकालज्ञाः कर्मणीपूर्यमाते
वाद्वितीयातुविशेषतः २३

यथाउपनिषदास्तः प्रासुः कर्त्तरच्यप्यथाप्रस्मरोदेवदतः वाक्यप्यथाश्रोदत्यजिज्ञाकः ल्युप्या
नंदनः शिनिष्यथाग्राहीवाही श्रुच्यप्यथाश्रोदन्यपचः उक्तारोप्यथान्विकीष्येः श्रेणप्यथाकं
भक्तारः उक्तराप्यथाप्रामंगामुकः ठक्यथासीधुपः जलं पुष्पं भवनं व्यंजनं ग्रनुलेयं भयं सम्पूर्णं २४

दीपतेरुर्दोनम् त्वपानं हुः पानमित्यादिविषु गत्यर्थकादिभ्यस्तथा चैर्वाचिकमेणिग
त्यर्थकादिभ्यः ता प्रसयभावकमेकते षुभवति कमेणिगत्यादेवदतेन ग्रामोगतः क
तेरियज्ञादेवदतो ग्रामेण गतः भावेय यज्ञादेवदतेन गतम् ग्रन्थमुखः स्त्रैराहृष्टः हृष्टमनु
मुखः ग्रन्थमुखः हृष्टेन ग्रामिण्याकृत्यादेवदतेन लक्ष्यमाणित्वा देवदतग्रामिण्यं भ
कते भावयोः २१

वतेत्यादिकमेणिगत्यर्थः कर्मकर्त्तभावेषु यज्ञाप्रभुतः ग्रन्थतं देवदतेन प्रभुतं देवद
तेन भूलकर्मकाङ्गानुभ्यो विहितकृत्यज्ञापः कर्त्तभावयो भैवति कर्तेरियज्ञासु द्वानदा
भावेय यज्ञाग्रन्थनदं २१

वर्तमानेनुनिर्देशकर्तिप्राप्तुन्दौतव्यस्त्वंजकाद्वा ज्ञमासेनलुसिद्धतिर्थं
एनादशरथेनार्हप्रस्तोकानां पञ्चादिविषयाति: परथेभारमुद्घाटुप्रभवे
मभवेभवेरप्यतिष्ठीभद्ररसविनाक्षतंशब्दचक्रमसमा
प्रम्॥

भावेतिरुवर्तमानेतिरुहुथेनेतिरप्य। इति श्रीमर्द्दरसविनाक्षतंशब्दचक्रमस्तपूर्णम्
संवत्सर्षीष्टर्थिकालकुरामुक्तोरशनिवालिखतंश्वाविष्मुदतेनश्रीरामराम

28

Xce 169

25